

Sosyal Güvenlik Reformunun teki Yüzü: Kadınların Eşitliği (!)

Aye Dericioğulları Ergun

Öđr. Gör.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Sağlık Yüksekokulu

E-posta: ayderi@hotmail.com

Giriş

Sosyal devlet; özünde çalışanlara yönelik sosyal ve ekonomik haklar alanını belirlerken, çalışan kitlelerin güvenliğini gerçekleştirme çabası içinde sosyal programlar üzerine inşa edilmiş ve sosyal koruma kurumlarının tümünü içermiştir (Gökçeoğlu Balcı, 2007: 21-22). Sosyal devlet, bir yandan kaynakların ve zenginliklerin daha adil bir dağılımını sağlamaya çalışırken diğer yandan da kapitalist sistemin çaresiz bıraktığı birey ve toplumsal gruplara yönelik koruyucu önlemleri yaşama geçirmeyi amaçlamıştır (aylan, 2003: 117).

Sosyal devlet anlayışında toplumda temel hak ve özgürlüklerini kullanamayacak durumda olanlara belirli bir yaşam düzeyi sağlamak için, pozitif özgürlük ve eşit vatandaşlık statüsü temelinde haklar kurumsallamı ve buna yönelik politikalar geliştirilmiştir. Sosyal yardımlardan alt gelir grupları, özellikle çocuklu yalnız kadınlar ve azınlık yesi kişiler; yoksulluktan, toplumsal yalıtımdan ve isizlikten daha fazla etkilenen gruplar olarak en çok yararlananlar olmuştur. Kadınların bu gruplar içindeki önemi ve tanımlanması ise cinsiyetçi bir bakışla biimlendirilmitir. Annelik sosyal bir görev olarak tanımlanmış; kadınlar, ulusal kalkınma hedefinde ataerkil bir bakış açısıyla çalışmaları ve korunmaları temelinde haklar kategorisine dâhil olmuşlardır. Özellikle, kadınların ulusal kalkınma sürecine anne olarak dâhil edilmesiyle refah hakları, bir anlamda sosyal yardım alma hakkına dnmtir.

Kişilerin sosyal refah programlarından yararlanma hakkı temel vatandaşlık hakları arasında kabul edilmiş, kamu refahını geliştirmek ise kamusal bir görev olarak devlete verilmiştir. Devlet, kadınların annelik haklarının koruyucusu olmuştur. Bu amaçla; kadınların yeraltında ağır ve

tehlikeli işlerde çalıştırılması ve gece çalışması yasaklanmıştır. Ayrıca doğum izni hakkı tanınmıştır.

1980'den itibaren yeni liberal ideolojiye göre sosyal güvenlik alanının sınırlandırılması ve özelleştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu ideolojiye göre küresel ortamda sosyal devlet harcamalarının giderek artmasına bağlı olarak ulusal ekonomilerin rekabetini olumsuz etkilediği ve ekonomik büyümeyi engellediği hatta krizlere yol açtığı ileri sürülerek, sosyal devletin yükümlülüklerinin ve harcamalarının azaltılması ve piyasalaştırılması salık verilmektedir. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası piyasa güçlerinin ve sivil toplumun çalışma alanlarının genişletilmesine olanak sağlanması, bunun için de sosyal haklardan, sosyal devletten ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sosyal devletin bürokrasisi eliyle sunulmasından vazgeçilmesinin gereği vurgulanmaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2007: 9).

Yeni sağın sosyal güvenlik modeline göre, kamu hizmetleri içinde önemli bir yeri olan sosyal güvenlik sistemleri yeniden bölüşüm için kullanılmamalı, toplumsal değil bireysel sorumluluk esasına göre yapılandırılmalı, sosyal yardımlar tüm yoksulları hedef almalı ve sosyal riskler karşısında toplum tarafından asgari bir geçim düzeyi geçici olarak sağlanmalıdır. Bunu sağlamanın yolu ise, sosyal yardımın devlet tarafından karşılanması ve bunun dışında kalan sosyal güvenliğin büyük ölçüde özel sektöre devredilmesidir (Aydoğanlı, 2006: 13).

Yeni sağın muhafazakâr bakış açısında sosyal haklar çerçevesindeki refah haklarının mali ve kültürel meşruiyetleri tekrar gündeme gelmiş, kadınlardan beklenen roller, aile ve eş sorumlulukları bağlamında sorgulanmıştır. Kadınların anne olarak kamusal görevlerinin sorgulanması yine demokrasi ve nüfusun demografik niteliğindeki değişimlerle gündeme gelmiştir. Refah programlarının aileyi zayıflattığı, ahlakı çökerttiği, birlikte yaşamı ve evlilik dışı genç yaşta çocuk sahibi olmayı teşvik ettiği öne sürülmüştür. Eğitim olanaklarına karşın, yoksul ailelerde okul terklerinin artırdığı, toplumsal gruplar arasında eşitliği artırmak için uygulanan pozitif ayrımcılık politikalarının da fırsat eşitliği ilkesini zedelediği iddiaları, yeni sağ ve muhafazakâr ideolojinin merkezinde yer almıştır. Doğuştan sakat olanlar dışında, nedeni ne olursa olsun, muhtaç etnik topluluklar, göçmenler, yoksullar, kadınlar gibi kategorik grup ve sınıflara yönelik özel politikalar geliştirerek gelir aktarımı yapmanın doğru olmadığı öne sürülmüştür. Yeni sağ refah anlayışı devlet merkezli refah anlayışından çalışabilir durumda olan herkesin, serbest piyasa sistemi içinde yer alarak, kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin geçimlerini ve geleceklerini sağlaması düşüncesini ifade eden çalışma refahı anlayışına doğru evrilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde sosyal yardım programlarının azaltılması, yararlanma koşullarının ağırlaştırılması ve ödeneklerin azaltılması hedeflenmiştir (Sallan Gül, 2008).

Bu bakış 2000'li yıllar boyunca ülkemiz gündeminde olan sosyal güvenlik reformuna ilişkin süreçlerde dile getirilse de 2008 yılı Sosyal

Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSS) ile meyvelerini vermeye başlamış ve kadınların sosyal ve ekonomik haklarında bir geriye dönüş süreci yaşanmıştır. Bu yasa kadınları özgürleştirmemekte ve aslında böyle bir niyeti de bünyesinde barındırmamaktadır. Kadınlar üzerindeki sosyal kontrol, sosyal güvenlik kurumları aracılığıyla yeni formlarda pekiştirilmektedir. Son günlerin popüler politik söylemleriyle, kadınların; en az üç çocuk doğurarak, ev işleriyle yetinerek, iş aramayarak ve doğal olarak sosyal güvenlik sistemi dışında kalarak, zaten olmadıklarını ya da toplumsal görünmezliklerini sergileyerek yaşamaya devam etmeleri beklenilmektedir. Toplumsal yaşamda görünür biçimde var olan ve çalışan kadınların da hakları yeni SSGSS içinde benzer konumda tanımlanmakta ve kadın sınıfı yok sayılmaktadır.

Madalyonun Öteki Yüzü: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası'na Kadın Bakış Açısıyla Bakmak

Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmaları 1999 yılında başlamış, ancak 2006 yılında kanunlaşan 5510 sayılı SSGSS ile sisteme son şekli verilmiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından kanunun bazı maddelerinin iptal edilmesi nedeniyle sistemde yapılması öngörülen değişiklikler Ekim 2008'de uygulamaya konulabilmiştir (Dericioğulları ve Ergun, 2008: 8-9).

Yürürlüğe giren bu yasa AKP'nin kadın politikasını oldukça açık bir şekilde gözler önüne sermekte, özgürleştirmek bir yana evin sonsuz mutluluğuna (!) hapsedmektedir. Yasa, kadını toplum içinde araçsallaştıran geleneksel roller ve alanlarla kısıtlamaya çalışan Parsons'cu bakışı yansıtmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin genel olarak kadınların ve özel olarak ev kadınlarının toplum içindeki konumunu ele alış biçimi, devletin kadınların toplumsal rollerine bakışı ve bu bakışın sürekliliğini açık bir biçimde yansıtmaktadır. Geçmişten günümüze uzanan bu cinsiyetçi bakış açısı, gelir getirsin veya getirmesin kadınların yaptıkları çoğu işi, hizmeti ve faaliyeti yok saymaktadır. Dolayısıyla da bu hizmetleri veren kadınları sosyal güvenlik sistemi içinde bağımsız birey olarak kabul etmemektedir.

Kadının anne olması ve ev içi sorumluluğunun sürmesi vazgeçilmez önemde ele alınmaktadır. Ancak kadınların emek verdikleri bakım hizmetleri yok sayılmaktadır. Kadınlar, ev işi, çocuk ve yaşlı bakımı, hasta bakımı gibi ailenin ve toplumun ihtiyaç duyduğu bütün bakım hizmetlerinin neredeyse tümünü üstlenmiş durumdadırlar. Devletin küçültülmesi, kamu hizmetlerinin daraltılması tartışmaları sonucu sosyal hizmet sunumunun daraltılması ve rekabet koşulları bahane edilerek işveren yükümlülüklerinin azaltılması sonucunda bakım hizmetleri, kadının üzerine yıkılmıştır. Bu durum, kadınların ev kadını rollerini de pekiştirmektedir. Sosyal güvenlik sistemi de kadınları, toplumsal üretime katkıda bulunan bireyler olarak desteklemek ve koruma altına almak yerine baba ve kocalarına bağımlı, onların himayesi altında görmeyi tercih etmektedir (KEİG, 2008: 7).

Ülkemizde kadın nüfusunun % 47'si ev kadınıdır. Yasa, bu kadınları işsiz ve makbul kadın olarak kabul etmekte ve özel koşullarla esnaflık yapmaya özendirilmektedir. Annelik ve ev kadınlığının yanı sıra kadınlık hizmetlerini ev içinden çıkarıp topluma genişletmek amacını taşımaktadır. Bunu sağlamak için dantel, nakış vb. faaliyetlerden yararlanarak ev eksenli bir çalışma alanında kadını çalışmaya teşvik etmekte, kadını doğanın (!) ve yeteneklerin gelir sağlayıcı faaliyetlere dönüşmesine izin vermektedir. Koyuncuoğlu (2008), bu yaklaşımın, kadınları dışarıdan iş almamak koşuluyla vergiden muaf küçük esnaf yapabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca kanun ev içinde ya da dışında ücret karşılığı çalışan birçok kadını da sosyal güvenlik sisteminin dışına itmektedir. Bu gruplar da isteğe bağlı sigortalı olarak sosyal güvenlik sistemine dâhil olabileceklerdir. Ancak oldukça düşük ücrete çalışan bu kadınların aylık primlerini ödeyebilmeleri ise pek mümkün görünmemektedir.

SSGSS ile emekli olabilme şartı kadın ve erkekler için 9000 güne yükseltilmiştir. Ancak ülkemizde yıllar içinde kadın istihdamında bir azalma göze çarpmaktadır. 1955 yılında % 72 olan kadın istihdamı oranı 2007 yılında % 24,8'e gerilemiştir. Kadın istihdamıyla ilgili bir diğer önemli nokta da kadınların gerek evlenip çocuk sahibi olma, gerekse yaşlı bakımı gibi aile içi sorumluluklar nedeniyle iş hayatından ayrılmak zorunda kalmaları ve kadınlardan kendilerine biçilen iyi bir anne, eş ve evlat rollerini eksiksiz biçimde yerine getirmeleri beklentisinin olmasıdır. Hem formel sektörde oldukça düşük oranda istihdam edilen hem de aile içi bakım hizmetleri nedeniyle çalışma hayatına ara veren kadınların SSGSS ile belirlenen prim ödeme şartını yerine getirebileceklerini düşünmek aslında mucizeyi beklemektir (Sayın, 2008: 66).

Enformel istihdamın %70' ini oluşturan kadınların genellikle; ya tarımsal üretimde ücretsiz aile işçisi olarak ya da kentlerde emek yoğun düşük ücretli enformel işlerde çalıştığı görülmektedir. İster formel isterse enformel sektörde olsun çalışan kadınlar; cinsiyete dayalı işbölümüne ve kadınların toplumdaki ikincil konumlarına bağlı olarak, çalışma yaşamında ayrımcılığa uğramakta ve genel olarak ; "ağır çalışma koşulları, sosyal güvence eksikliği, düşük gelir ve elde edilen gelire ailedeki erkeklerin el koyması gibi" sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Özkaplan: 30-31).

SSGSS'nin getirdiği temel değişikliklerden bir diğeri de emeklilik yaşının kadın ve erkek için eşitlenerek kadınlara yönelik yeni bir ayrımcılık alanının yaratılmasıdır. Kadınların toplumsal sorumluluk ve yeniden üretimleri için tanınan erken emekli olma hakları ellerinden alınmaktadır. Kadınlara erken emekli olma hakkı ise, çocuk sahibi olma koşuluyla, o da iki çocuk için toplamda dört yıl olarak tanınmaktadır. Yeni düzenlemeye göre kadınların emzirme ödeneği alabilmesi için doğumdan önceki bir yıl içinde 120 gün prim ödemeleri gerekmektedir. Altı ay verilmesi gereken emzirme ödeneği ise bir defaya mahsus olmak üzere asgari ücretin 1/10 oranında olacak şekilde belirlenmiştir. Ayrıca çocuksuz, çalışan ya da geliri olan dul eşin ölüm aylığı

miktarı da düşürülmüştür (SES, 2008). Benzer olarak yaşlılık aylığına hak kazanma konusunda yaş sınırı açısından "kadın-erkek" eşitliği (!) getirilmiştir. Fakat bu düzenleme ile kadın ve erkeğin farklı özellikleri ve sorumlulukları olduğunun göz önüne alınmamasıyla birlikte, kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerin, hukuki anlamda eşitlik sağlanarak çözümlenmesini beklemek de çok gerçekçi değildir.

Yine 5510 sayılı Kanuna göre ölüm aylığı almakta iken evlenilmesi halinde eş ve çocuklara evlenme ödeneğinin verilmesi öngörülmüştür. Ancak son değişiklikle evlenme ödeneğinin sadece kız çocuklarına verilmesi kabul edilmiştir. Bu durum kadının dul kaldıktan sonra evlenme hakkını elinden almakta ve kadınlar arasında medeni durum temelinde ayrımcılık yaratmaktadır. Ayrıca Emekli Sandığı'na bağlı çalışan kadınlar için hak ihlali ve kaybına neden olmaktadır.

Yeni yasaya göre kişinin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için GSS primi ödemesi gerekmektedir. Dolayısıyla yetim olan, çalışmayan ve aynı zamanda evli olmayan kadınlar artık GSS primi ödemek zorundadırlar. Oldukça düşük düzeydeki ölüm aylığı veya gelirle yaşamlarını sürdüren bu durumdaki kadınlar mevcut haklarını yitirmekte ve daha derin bir yoksulluğa itilmektedir. Genel sağlık sigortası kapsamında yer alan 18 yaş altı çocuklar, 18 yaşını doldurmaları ve yükseköğretime devam etmemeleri halinde sigorta kapsamı dışına çıkmaktadırlar. Bu hüküm, kız çocukları açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Yükseköğretime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş kız çocukları, çalışmamaları halinde hastalık riski açısından sigorta kapsamında yer almamaktadır. Kadın istihdam oranının düşük olduğu ülkemizde, bu durum istihdam edilemeyen kadın nüfusunun büyük çoğunluğunun sağlık hakkından mahrum kalması anlamına gelmektedir. Yeni yasada sağlanmaya çalışılan kadın-erkek arasındaki hukuki eşitlik, defacto olarak eşitsizliklere yol açabilecek niteliktedir. CEDAW uyarınca devlet, kadın-erkek arasındaki fiili eşitliği gerçekleştirmek için geçici özel önlemler alma konusunda yükümlü tutulmaktadır.¹ Bu çerçevede kadının istihdamı konusunda gerekli tedbirler alınmadan ve pozitif ayrımcılığı içeren adımlar atılmadan böyle bir düzenlemeye yer verilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açabilecek uygulamalara zemin hazırlamaktadır. Söz konusu bu düzenleme ile çalışma hayatı içerisinde bulunan fakat sigorta kapsamına alınmayan kadınlar ile çalışma hayatı dışında olan kadınlar, ancak eş veya ebeveynleri üzerinden pasif olarak sosyal güvenlik sistemi içine girebileceklerdir. Ayrıca yeni düzenlemeye göre isteğe bağlı sigortalılık uygulamasında da değişiklik yapılmış ve çalışma şartı kaldırılmıştır. Artık herkes, isteğe bağlı sigortalı olabilecek ve sigortalı olduğu sürece sağlık hizmetlerinden yararlanabilecektir.

¹ CEDAW m. 4/I: Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşmede belirtilen türden bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.

Sosyal güvenlik reformu soyut eşitlik anlayışının, bireyciliğinin damgasını taşımaktadır. Kadınlar için her tür koruyucu önlemden bireysel özerkleşmeye, soyut eşitlikçiliğe doğru bir gidiş söz konusudur. Kız çocuklarının yetim maaşlarının erkeklerle eşitlenerek, okuyorlarsa 25, okumuyorlarsa 18 yaşında kesilmesinin öngörülmesi; doğum izni ücretinin düşürülmesi; emzirme yardımı süresinin azaltılması, hep cinsiyetsiz soyut bireylerin eşitliği anlayışının şekillendirdiği düzenlemelerdir. Sağlık ve eğitim sisteminin özelleştirilmesi ve taşeronlaştırılması kadınların bakım yükünün, karşılıksız emeğinin artması demektir. Eski yasa kadınların aileye bağımlılıklarını ve ev dışında çalışmayacaklarını öngörürken, yeni yasayla bir yandan kadınların ev emeğinin miktarı artarken diğer yandan da ev dışında çalışacakları varsayılmaktadır. Ayrıca emeklilik yaşının ve prim ödeme gün sayısının erkeklerle eşitlenmesi, kadınlar için emekliliği neredeyse olanaksız hale getirmektedir. Geç emeklilik ve uzun prim ödeme süreleri, erkeklerin yaşam örüntülerini temel alan, kesintisiz ve tam zamanlı bir çalışma biçimine dayanan düzenlemelerdir. Başka bir ifadeyle bakım yükünden özgürleşmiş bireyleri varsayan bir yaklaşım söz konusudur. Kısacası, bu yasa, kadınların bakım yükünü arttırırken onlara bakım yükü olmayan özerk bireylermiş (erkekler gibiymiş) gibi davranmaktadır ve kadınlar için sağlık güvencesini ve emekliliği olanaksızlaştırmaktadır.

Genel olarak özetlemek gerekirse; yeni SSGSS kadınları geleneksel rollerine hapsedmekte, kadını sadece aile içinde tanımlamaktadır. Sosyal güvenlik düzenlemelerinde bireyselleşme adına, cinslerin toplumsal sorumluluklarını ataerkil bir cinsiyetçilikle ele almakta ve "cinsiyetsiz bireylerin eşitliği" mantığı ile kadınları güvencesiz bireyler haline getirmektedir.

Sonuç Olarak

Neoliberal sosyal güvenlik sistemlerini genellikle iki mantık belirlemektedir. Bunlardan ilki, kadınların bakıcılık, annelik kimliğini vurgulayan ve kadınları bu kimliğe hapseden farklılıkçı mantıktır. Son dönemde giderek öne çıkan mantık ise cinsiyetsiz soyut bireylerin eşitliğine dayalı liberal eşitlik anlayışıdır. Kadınlar genellikle bu iki mantığın arasına sıkıştırılmaktadır. Kadınlar ya bakıcı-anne kimliğine hapsolmaya razı olmak zorunda bırakılmakta ya da karşılıksız ev emekleri görünmezden gelinerek cinsiyetsiz-soyut bireylerin eşitliği yanılısamasına itilmektedirler. Bu durumda kadınlar eşitsiz, güvencesiz bir rekabet ortamına terk edilmektedirler.

Kadınlar için sağlık ve emeklilik sigortası; kadınların farklılığı temelinde değil, bütün ailenin, kocanın, çocukların ve yaşlı-hasta aile yakınlarının karşılıksız olarak bakılmış olmalarının karşılığında kadınlara bir sosyal hak olarak sağlanmalıdır. Kadınlar için erkeklerden daha erken emeklilik hakkı da aynı biçimde, kadınların yapmış oldukları çifte mesainin; ücretli işlerinin yanı

sıra bütün hayatları boyunca karşılıksız ev emeği harcamış olmalarının karşılığıdır.

GSS'nin getirdiği yeni düzenlemeler özellikle dezavantajlı grupların (işsizler, yoksullar, özürülüler, kadınlar vb.) sağlık hizmetlerinden yararlanmasını olumsuz yönde etkileyebilir. GSS priminin düzenli olarak ödenebilmesi için düzenli bir gelire sahip olmak gerekmektedir. Toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınlar eğitim, ekonomi, siyaset, ticaret ve genel olarak sosyal yaşama katılım gibi alanlarda çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar ve bu durum kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca ekonomik kaynak ve olanaklara erişimdeki cinsiyet eşitsizliği ve farklılıkları, ücretlendirilemeyen emeğin eşitsiz dağılımı ve kontrolü, gelenek ve görenekler, kadının ekonomik bakımdan güçlendirilmesini önlemiş ve yoksulluğun kadınlaştırılmasını hızlandırmıştır.

Ülkemizde kadınlar çalışmadığı ya da kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalıştığı ve prim ödeme gücüne sahip olamadığı için sosyal güvenlik sistemi dışında kalmaktadırlar. Her ne kadar dünya konjonktürü piyasa odaklı bir anlayıştan ibaret olsa da sağlık, eğitim, istihdam, konut vb gibi temel insani ihtiyaçların görülmesinin piyasa aktörlerine terk edilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin artarak yayılmasına neden olmaktadır. Kamu hizmet niteliği taşıması gereken bu hizmetlerin metalaştırılarak piyasa koşullarında sunulması vatandaşları da müşteri konumuna getirmekte ve hizmetten yararlanma ekonomik güç çerçevesinde belirlenmektedir. Türkiye gibi ataerkil yapıların hâkim olduğu ülkelerde zaten ikincil bireyler olarak konumlandırılan kadınlar, SSGSS sistemi ile teoride ve söylemde erkeklerle eşit haklara kavuşturulduğu ileri sürülmektedir. Oysa gündelik yaşamda zaten istihdam süreçlerinde formel olarak yer alma oranı oldukça düşük olan ya da enformel sektörlerde düşük ücretle istihdam edilen kadınların, aynı zamanda ataerkil yapının temel sorumluluğu olarak gördüğü ev içi bakım hizmetlerini yerine getirdiklerinden büyük çoğunluğu SSGSS'nin vurguladığı sürece dahil olamayacaktır. Bu anlamda eşitlik söylemi gerçekliğini somut olarak bulamamakta kadını sosyal yardımlara muhtaç hale getirirken, sosyal güvensiz bir şekilde eve hapsedmektedir.

Kaynakça

- Aydoğanoğlu, E., 2006, "Sosyal Güvenlik ve Sağlıkta Yaşanan Değişimin Nedenleri", *Almanak 2005 Analizleri*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Dericioğulları Ergun, A. & Ergun, C., 2009, *Geleceğin Güvensiz İnşası ve Sosyal Güven(siz)lik Reformu*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Gökçeoğlu Balcı, Ş., 2007, *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gül, H. & Sallan Gül, S., 2007, "Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar", *Amme İdaresi Dergisi*, 40(3), s. 1-30.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi, 2008, "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasa Tasarısı Kadınlara Nasıl Bir Sosyal Güvenlik Vaat Ediyor", Kadınlarla Dayanışma Vakfı, İstanbul.
- Koyuncuoğlu, T., "SSGSS'nin Toplumsal Cinsiyet Sarmalı", *Radikal İki*, 21.10.2008.
- Özkaplan, N., 2008, *Türkiye İşgücü Piyasasında Dönüşüm (1980-2007)*,

[<http://www.keig.org.tr>], e.t. 21.11.2008.

Sağlık Emekçileri Sendikası, 2008, *Kadınlar Çalışma Yaşamından Geri Çekilecek*, [<http://www.ses.org.tr>], e.t. 25.11.2008.

Sallan Gül, S., 2008, "Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarından Annelik Haklarına Geçiş", içinde *İnsan Hakları ve Yurttaşlık Konferansı*, TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Sayın, A., 2008, "Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın- Erkek Eşitliği, Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *KEİG Yayınları Dizisi*, İstanbul.

Şaylan, G., 2003, *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.